

Lehet-e Európai Egyesült Államok?

1. Bevezetés

Európában újabban sok szó esik az Európai Egyesült Államokról. A léggört az forrósítja fel, hogy keményen összecsap két irányzat. Az egyik hevesen védi a mostani helyzetet, vagyis a nemzetállamot. Minden törekvésben, próbálkozásban, sőt még magában az emlegetésben is veszélyt lát ezekre a nemzetállamokra. Ahogyan a Magyar Hírlap fogalmaz: „Ez az újabb Trianon már nem a nemzetek határait célozza meg, hanem az összes határ eltörlésével magukat a nemzetállamokat is meg akarja szüntetni.” (Ez a hozzáállás megfelel annak, hogy a mostani Európai Unió már megfosztotta a nemzetállamot két legfontosabb elemétől: bevezette a közös pénzt és megteremtette a közös határt.)

A másik irányzat normálisnak veszi, hogy előbb az Európai Gazdasági Közösség, majd az Európai Unió megteremtésekor a végső cél az volt, hogy eljussanak az Európai Egyesült Államokhoz, de mindig csak addig mehetek, amíg erre lehetőség volt. Ahogyan a Jutarnji list horvát lap fogalmaz: „Az Európai Gazdasági Közösség válasz a válságra, amelybe Európa a II. világháború előtt és után került, másrészt ez a válasz kompromisszum és felemás, mert a helyzet nem ért meg az Európai Egyesült Államokra... Az Európai Unió nem befejezett gazdasági integráció, a politikai integráció meg sem indult, tehát az uniónak ma sincs egységes kül- és biztonságpolitikája, nélkülözi az egységes döntéshozatal lehetőségét, ami miatt elveszíti rugalmasságát és hatékonyságát.” És tényleg kimutatható, hogy az európai társuláskor az alapító atyák szeme előtt végcélként az Európai Egyesült Államok állt. Közben azonban mindig csak addig mentek, ameddig a fokozatosság és a lehetőség megengedte. Ez azonban korántsem jelentette a végcél feladását. De mindig megtették a következő lépést a végcél felé, mihelyt tehették. Mint már említettük, megteremtették a közös határt és a közös pénzt. Most újabban kollektív hitelt vettek fel a koronavírus-járvány okozta károk enyhítésére. És közben állandóan növelik a közös parlament hatáskörét. Már arra készülnek, hogy legközelebb közös listáról választják a képviselők egy részét. Már van közös kül- és bizton-

* Bálint István, nyugalmazott újságíró, publicista, Újvidék

ságpolitikai megbízott, aki mind fontosabb szerepet kap. Javasolják közös pénzügyminiszter megválasztását. Az Európa Tanács elnökét előre és nem a tagállamok által küldött képviselőkből választják stb.

Ennek a heves összecsapásnak az előzményeit, előkészületeit és különböző elképzeléseket próbálnánk megvilágítani szerény lehetőségeinkhez mérten. Tanulmányom első részében tesztek egy rövid bepillantást abba, hogy a filozófusok és szociológusok mit láttak az állam természetéből és mennyire jutottak annak felismerésében, hogy magától adódik: az állam továbbfejlődése megköveteli a haladást a „föderalizálódást”, az egyesült államok felé. A második fejezet arról szól, hogyan látták és képzeltek el ezt a „föderalizálódást” az emberiség legjobbjai. Az utolsó fejezet pedig a mai helyzetről próbál képet adni.

2. Az állam az erőszak

Az állam keletkezésével kapcsolatban egy folyamatot próbálnánk bemutatni, amelynek eredményeként létrejön az állam. Már Platon (aki hitt abban, hogy az ember befolyásolhatja a társadalom viszonyait, és elsőként fogalmazott meg egy elképzelést az utópista államról) abból indult ki, hogy a társadalom szervezetlensége pusztuláshoz vezethet. Ezért „az állam azért keletkezik, mert közülünk egyikünk sem elég önmagának, hanem sok segítőre van szüksége”. A közösség azonban pusztulásra van ítélve, ha mindenki a maga feje szerint jár el. Ezért jön létre a megállapodás az egyedek között, hogy létrehozzák az erőszak-szervezetet, amely a kölcsönös korlátozás megoldását érvényesíti. Még világosabban fogalmazott Epikurosz: „Az állam célja is kizárólag a társadalom biztosítása a jogtalanság ellen.”¹

Azt pedig már a krónika jegyezte fel, hogy Rómában a diktatúra azért alakult ki, mert korlátot kellett szabni annak a tömegnek, amely már csak kenyeret és cirkuszt követelve azt hitte, hogy valakinek kötelessége róla gondoskodni, és ha ez a gondoskodás késett vagy nem tartották elegendőnek, jött az erőszak, amelynek erőszakkal kellett véget vetni.

Később majdnem általános jelenségként a filozófia és a szociológia az államot úgy ábrázolta mint egy társadalmi szerződéssel létrehozott erőszakszervet, amelyet az egyéni szabadságról lemondva társadalmi szerződéssel, ritkábban erőszakkal (a gyakorlatban fordítva áll a

¹ SÁNDOR, P. (1965): *A filozófia története*, I. kötet, 92., 153.

helyzet) hoznak létre a társadalmi béke megteremtésére. Mert különben, ha mindenki csak a maga érdekét és céljait nézné, örökös viszálykodásban és egyedi erőszakban pusztulna el a társadalom.

Ezt a folyamatot Leibnitz ábrázolta legteljesebben. Kifejti, hogy csak a gondolat- és vallásszabadság áll az állam jogkörén kívül, egyébként az egyes polgárnak nincs önrendelkezési joga, hanem az állam hatalma alatt áll, amelynek minden parancsa előtt köteles meghajolni. Sőt, „senkinek sem áll jogában meghatározni, mi az igazság, mi az igazságtalanság, mi a jó, mi a rossz”. Mindent, amit az állam jogosnak és jónak nyilvánít, a közös akarat megnyilatkozásának kell tekinteni, ezért a polgárnak azt is be kell tartania, amit esetleg igazságtalanságnak tekint.²

A fenti elképzelésben említett társadalmi szerződés legigazibb teoretikusának Rousseau-t tartják. Ő írta ugyanis: „Megtalálni a társulás olyan formáját, amely közös erejével védené és óvná a társadalom minden tagjának személyiségét és javait, és amivel mindenki társulna mindenkiel, mégis csak önmagára hallgatna, úgyhogy ugyanolyan szabad lenne, mint korábban.”

Ugyanakkor azonban (és ezt kevés ismertetője látta meg) ő az, aki a legvilágosabban látta (ha ugyan annyit nem is, hogy az államnak a fejlődés számos szakaszán kell átesnie, hogy az állandó hadakozással szemben mind magasabb szinten biztosítsa az emberiség fejlődéséhez szükséges társadalmi békét), hogy az állam inkább erőszak, mint társadalmi béke, sőt szinte az egyetlen, aki a kisebbségek problémájára felfigyelt. Ezt írta ugyanis: „Ha a szó szigorú értelmében vesszük, igazi demokrácia sohasem volt és soha nem is lesz. A természetes joggal ellentétesen nagyszámú ember uralkodik a kisebb szám felett.”³

A filozófusok pedig általában a társadalmi szerződés és az állami erőszak jegyében tárgyalják az állam jellegét és lényegét általában a nemzetállamok előtti korszakban. A különbség csak abban van, hogy az egyik jobban hangsúlyozza a közös megállapodást, vagyis a teljes szabadságról való lemondást. Mint Hobbes teszi, amikor azt hangsúlyozza, hogy az őállapot a béke, boldogság és megelégedés állapot volt. A szabadság csak akkor korlátozódott, amikor az ember rászorult a másokra, de a szuverenitás megmarad, csak a közösséget és nem az egyént illeti meg. Ez az elv akkor sérült, amikor valaki bekerített magának egy bizonyos területet. Akkor kellett volna odaszólni: „elveszték, ha

² SÁNDOR, 1965, 417.

³ RUSO, Ž. Ž. (1949): *Društveni dogovor*, 17, 53.

elfelejtitek, hogy a gyümölcs mindannyiunké és a föld senkié”. Vagyis nemcsak hangsúlyozza a társadalmi szerződést, hanem még azt is szóvá teszi, hogy másképp kellett volna megkötni.

A másik áramlat pedig az államnak való engedelmisséget emeli ki jobban. Mint Montesquieu tette, amikor leszögezte: „A szabadság nem a zavaros önkény, hogy mindent tehessünk, amit akarunk, hanem a hatalom, hogy mindent tehessünk, amit a törvény megenged.”⁴

A szociológusoknál elsőként Lester Frank World (1841–1913) fogalmazta meg, hogy az államnak négy célja van: a társadalom korlátozása, védelme, alkalmazkodása és tökéletesítése. Majdnem vele egy időben Gustav Ratzenhofen (1842–1904) megfogalmazta: „A társadalmi folyamat legmagasabb fokán a társadalmi struktúra többé nem függ csak vérbeli kapcsolatoktól, hanem a kultúrán és leigázáson nyugszik. Az igazgatásnak történő alárendeléssel kezdődik a társadalmi szerveződés és az állam.”

Valamivel később Jacques Novicow (1849–1912) már tudta, hogy az állam a rokonság által teremtett közösség után hosszú evolúcióval kialakult társadalmi intézmény, amelynek célja és feladata az alattvalók életének és vagyonának védelme az állandó viszálytól. Ezzel ötleltgazdája lett annak az általunk később részletezendő értelmezésnek, hogy az állam fejlődésének útja: mindig magasabb szinten megteremteni és megőrizni a társadalmi békét.⁵

Még az ógörög filozófiát Európa felé közvetítő araboknál is az állam megegyezés, csak elfogadják a Korán tanítását, amely szerint „az állam a politikailag szabad nép azon tudatos döntésével jött létre, hogy lemondanak szuverenitásuk minden követeléséről a Mindenható Isten javára, és hogy átengedik szuverenitásukat az Ő helytartójának”. De sajátosan képviselik azt a nézetet is, hogy „az államnak sohasem lehet abszolút hatalma, hogy az egyéneket rabszolgává tegye, de az egyednek sem lehet annyi szabadsága, hogy elhanyagolja a társadalom érdekét”.⁶

A legteljesebb elméletet Nietzschénél találjuk meg. Legfontosabb művében, az *Imigyen* szövege Zarathusztrában ilyen kemény kritikát gyakorol az állam felett: „Az állam a legridegebb valamennyi rideg szörny között. És ridegen hazudik, ez a hazugság csúszik ki a száján: 'Én, állam, én vagyok a nép'. Hazugság ez! Az alkotók létrehozták a

⁴ SÁNDOR, 1965, 452, 462.

⁵ BARNES, H. E. (1982): *Uvod u istoriju sociologije*, 217., 427., 481.

⁶ SHARIF, M. M. (1990): *Historija islamske filozofije*, I. kötet, 214–215.

népet és felette kiterítették a hitet és a szeretetet: szolgálva így az életet. A megsemmisítők csapdát állítanak sokaknak és ezt nevezik államnak: felette kitérik a kardot és száz vágyat. Ahol még vannak népek, ott nincs megértés az állam iránt és gyűlölik, mint a szemmelverést és vétkeket a szokásokkal és joggal szemben.”⁷

Wildner Ödön, aki könyvet írt Nietzschéről, még jobban kidomborítja tanításának lényegét: „Az állam leigazza az egyeseket... Az állam nyílt erőszak, s a jog formájába burkolt erőszak... Az állam-hatalom tehát az egyesek egy végtelen kisebbsége érdekében rabságba hajtja az emberek óriási többségét.” És ezt idézi Nietzschétől: „Az erő-szak adja az első jogot, s nincs jog, amely alapján véve ne lenne uzurpáció, erőszak.”⁸

Azt még – mint láttuk – megtaláljuk sok helyen, hogy az állam feladata és egyben az állam megalakulását kikényszerítő követelmény a társadalmi béke megteremtése. Annak szavatolása, hogy a sok érdek ütközése ne okozza a társadalom vesztét, elvérzését a sok ellentétes érdek ütközésében. Azt azonban már nem emelik ki, hogy a nemzet-állam csak egy szakasz ennek a békének a megteremtésében.

E fejlődésnek ez a szakasza felszámolja a feudális államot, amelyben minden nagyúrnak saját hadserege van és megesik, hogy a királyé a legkisebb. Olyan hadserege, amely terrorizálja a tömegeket. Megzavarja a társadalmi béke alapját. Azt a követelményt, hogy mindenki békében élvezze munkájának gyümölcsét, ne legyen állandóan kitéve annak a veszélynek, hogy mindig újabb követelményeket hajtanak be rajta, hogy ne tudja előre, mi a kötelessége és mi az, amiben zavartalanul békén hagyják. A krónika feljegyezte azt is, hogy „A középkorban a határ menti összecsapások mindennaposak voltak, és rendszerint nem jártak még határmódosítással.” És „A középkori államok egyik jellegzetessége, hogy belsőleg megszilárdulva azonnal hódításba kezdtek.”⁹

Felszámolja azonban azt a korszakot is, amelyben sok apró államocská háborúzik állandóan változó koalíciókban és állandóan megzavarva a békét. Amelyben az apró államocskák vagy fejedelemségek százéves meg harmincéves háborút folytatnak egymás ellen.

⁷ NIETZSCHE, F. (1942): *Tako je govorio Zaratustra*, 47.

⁸ WILDNER, Ö. (1907): *Nietzsche romantikus korszaka*, 250.

⁹ FONT, M. (1999): *Így élt Könyves Kálmán*, 19.

Ennek kimutatása ugyanis közelebb vitt volna annak megértéséhez, hogy a nemzetállam nem lehet az állam fejlődésének végpontja. Már azért sem, mert csak néhány ponton és helyen teremt békét, de nem teljesíti a társadalmi béke megteremtésének feltételeit, ami az állam alakításának a hajtóereje. Mert ugyanakkor ő maga az állandó háborúk gerjesztője. Mint ahogyan ezt olyan meggyőzően mutatta az a pusztító tény, hogy Európa mindössze harminc év alatt két világháborút zúdított az emberiségre.

Mert a nemzetállam a nemzeti érdekek képviselőjét jelenti. A nacionalizmus vagy éppen a sovinizmus ezeknek az érdekeknek a potenciózására épül. Ily módon aztán nagyon könnyen eljutnak a nemzeti érdekek ütközéséhez. Onnan már csak egy kis lépés az eltökéltségig: döntsék el a fegyverek, hogy melyik érdek érvényesül. A kevert lakosságú Latin-Amerikában ritka a háború. Csak akkor tör ki, ha egy állam érdeke (határkiigazítás, tengeri kijárat stb.) ütközik egy másik állam érdekével, amikor a soknemzetiségű állam is nemzetállamként lép fel. Afrika pedig még a nemzetállamok megteremtésének szakaszában van, tehát gyakoribbak a belső háborúk. És csak az az ország képes fejlődni, amely a sok törzsből nemzetet tud gyúrtani.

És van itt még egy lényeges mozzanat: a nemzetállam képtelen megoldani a kisebbségek kérdését. Meglepő, hogy az államról értekező filozófusok-szociológusok mennyire nem foglalkoznak ezzel a kérdéssel. (Csak Arisztotelésznél találtunk utalást arra, hogy „A valóságban minden tényleg ellentét vagy ellentétből tevődik össze.” Az ellentétek között pedig legelső „a birtoklás és megfosztottság” közti ellentét, de mindjárt utána jön a többség és a kisebbség közti ellentét, mert „a többség ellentétet képvisel a kisebb létszámúval szemben”.)

Mert lehet akármilyen demokratikus az ország, találhatnak hasznos és hatékony megoldásokat, kisebbségnek lenni mindig hátrányos helyzetet jelent. Nemcsak akkor, amikor megjelennek a falfirkák: „Szerbia a szerbeké”, hanem általában lehet tompítani, lehet mérsékelni, de nem lehet eltüntetni, hogy kisebbséginek lenni mindig hátrányos helyzetet jelent, mert az állam a nemzeté és nem a tiéd. (Nyirőnek van egy hőse: egy fiú, aki öngyilkos lesz, mert szülei azt akarják, hogy egyetemre járjon, ő viszont nem tudja megtanulni a felvételihez szükséges román nyelvet.)

Azért kell az Európai Egyesült Államok, mert ott mindenki kisebbségi. (Van egy olyan csinált félelem, hogy az Nagy-Németország lenne. Közben ebben az államban a németek kb. olyan arányban lenné-

nek jelen, mint most a magyarok Vajdaságban. Azt pedig tudjuk, hogy kormánypártiság és a két ország jó viszonya ellenére mennyire magyar Vajdaság.) És ezért van az, hogy én az Európai Egyesült Államok híve vagyok. Mint magyar, mert végre ismét minden magyar egy államban élhetne. És mint kisebbségi, mert ott végre mindenki egyenrangú polgár lenne.

3. Akik az Európai Egyesült Államokat megálmodták

Azért foglalkoztunk részletesebben az államról alkotott korábbi felfogásokkal, mert azok több-kevesebb közvetlenséggel tárgyalják azt a tézist, amelynek szerény prezentálását e dolgozat tárgyának és céljának választottuk. A mi tézisünket legteljesebben Jacques Novicow közelítette meg. Ő hirdette meg ugyanis, hogy „A modern idők nemzetállama nem tekinthető a politikai fejlődés utolsó fokának vagy az emberi tömörülés határának... Tehát a jövő politikai fejlődése kettős lesz: széles körű föderáció, hogy megőrizze a békét, és az adminisztráció megosztása és decentralizálása, hogy előmozdítsa a hatalom hatékonyságát és a nép érdekeit a politikában.”

Még inkább később megfogalmazandó tételünket támasztja alá Leonard Hobhouse: „Nem valószínű ugyanis, hogy a nemzeti területű állam a politikai fejlődés végső stádiuma lesz. A nacionalizmuson alapuló militantizmus összeegyeztethetetlen a belső szabadsággal és a társadalmi harmóniával magában az államban.” Amit csak kiegészít még egy szociológusnak, Graham Wallasnak a felhívása: „Síkra kell szállnunk egy új politikáért, amely a nemzeti intézményeket a nemzetközi együttműködés szükségleteihez idomítja, a politikusoknak minden alkalmat ki kell használniuk, hogy közös platformra jussanak.”¹⁰

A mi tézisünk ugyanis, amelynek ezt a szerény dolgot szenteltük, így hangzik: ha az állam az erőszak szerve a társadalmi béke megteremtésére, akkor fejlődésének minden újabb fázisa szélesebb értelemben teremti meg és őrzi ezt a társadalmi békét. A nemzetállam úgy és azért jött létre, hogy véget vessen az államnak a társadalom egy része ellen folytatott küzdelmének. A király és a nagyurak, vagy a trónra igényt tartó más érdekeltek meg a király egymás elleni harcának. Továbbá a nagyurak egymás elleni állandó – sokszor fegyveres – acsarkodásának. Azzal, hogy megteremti a nemzetet.

¹⁰ WALLAS, G. (1975): *Brutus*, 56.

A krónika feljegyezte, hogy nem mindig a királyok győztek. Kristó Gyula írja könyvében: „Az állandósuló belháborúk eredménye, hogy a bárók egyike, Leicester grófja, Simon de Montfort, a lovagság és a polgárság támogatását is élvezve legyőzte a királyi sereget, foglyul ejtve a királyt is.” Mi magyarok pedig tudjuk, hogy az Árpád-háziak többet harcoltak egymás ellen, mint mások ellen. Az említett könyv időrendi áttekintése már Szent István harcai és a halála után a trónért vívott harcok utáni korszakból az ilyen jellegű belharcok példaként az alábbiakat említi: 1199 Imre király győzelme Rádnál András herceg felett, 1210 összeesküvés Géza herceg fiainak Magyarországra hozatala érdekében, 1222 mozgalom II. András ellen, 1262 IV. Béla és István herceg összecsapása, 1264 belháború IV. Béla és István herceg között, 1265 István herceg győzelme IV. Béla felett, 1274 a bárói csoportok fegyveres belháborúja, 1278 András herceg, a későbbi III. András trónkövetelő fellépése, 1287 IV. László király fegyveres veresége egy bárói csoport ellenében, 1290 IV. László meggyilkolása, 1292 András király fogsága. A jobbágyok lázadásait meg a vallási harcokat nem is említve.¹¹

Az állam fejlődésének következő szakasza pedig a nemzetállamok által létrehozott világ vagy legalább Európa méretű háborúk megakadályozása. Mert nem véletlen, hanem a nemzetállam lényegéből fakadó szükségszerűség az egymás közötti állandó acsarkodás, ami nagyon könnyen háborúba viszi őket. Nem véletlen ugyanis, hogy a nemzetállamok három évtized alatt két pusztító háborút zúdítottak a világra. Mert a nemzetállam lényege – mint már mondtuk – a nemzeti érdekek és szempontok előtérbe állítása. Mivel ezek a nézetek és szempontok ütköznek – minél jobban potenciózza őket egy állam, annál hamarabb – , csak idő kérdése, hogy eljutnak addig: döntsék el a fegyverek, hogy az ellentétes érdekek közül melyik kerekedik felül. Az állam fejlődése következő szakaszával ennek kell véget vetnie, hogy megteremtse a társadalmi béke következő fokát: kiküszöbölje a nemzetek közti összeütközést. Lehet, hogy ez nehéz feladat, mert mindig akadnak erők, amelyek éppen a nacionalista lármával akarják megteremtteni a kiskakas által óhajtott helyzetet: mindegy, milyen kicsi a szemétdomb, csak ő legyen az úr. De nincs más út, ha ki akarunk kerül-ni az örökös nemzeti acsarkodás fázisából.

¹¹ KRISTÓ GY. (1981): *Az Aranybullák évszázada*, 13., 246–49.

Erről a jövendő államról keveset szólnak az emberiség gondolkodói. A jövőről álmódok közül az utópisták inkább a jövő társadalmáról mint államáról szólnak. Legalábbis vagy az egész emberiségre, vagy egy elzárt csoportra képzelik el álmuk megvalósulását anélkül, hogy az államról szólnának. Bizonyos fokig Karl Marx kivétel. (Szerintem Marxot úgy kell kezelni, mint Platónt. A társadalom és a gazdaság megismerésében mellőzhetetlenek megállapításai, azon felül olyan mozgalmat indított, amelyhez csak a vallásalapítók tevékenysége hasonlítható. De a jövő tekintetében csak utópista. Az ő utópiája a társadalom, amelyben mindenki tehetsége szerint tevékenykedik és mindenki szükségletei szerint részesül a javakból.)

Abban különbözik a többitől, hogy egyrészt utópiája kiterjed az állam megszűnésére is, másrészt megállapítja, hogy elképzeléseit csak több államban egyszerre lehet megvalósítani. Anélkül, hogy szólna a köztük lévő viszonyról, amíg az állam meg nem szűnik. Ebből a tételből fakadt az ellentét már Trockij és Lenin, még inkább Trockij és Sztálin között. Mert Trockij ugyan felismerte, hogy „A nemzetközi forradalom – amire a párt vezetési számítottak – folyamatának a váratlan lelassulása a közeljövőben nagy nehézségeket támaszt az SZSZSZK-nak.” És: „Az a kísérlet, hogy az SZSZSZK sajátos esetére fejlődésének mai szakaszában alkalmazzuk Marx univerzális történelmi koncepcióját azt jelenti, hogy már az első lépésnél áthidalhatatlan ellentmondásba ütközünk.”¹²

Az életrajzírók és a történészek szerint ez az ellentét már a németekkel való békekötésnél kiütközött. Trockij egyik életrajzírója írta: „A szovjet állam akkoriban rendkívül válságos időket élt át. A béke kérdése élet-halál kérdése lett. Elkeseredett viták folytak róla szovjet kormánykörökben és a bolsevik pártban Lenin, Trockij és Buharin hívei között. Lenin álláspontja változatlanul az volt, hogy alá kell írni a békeszerződést, Trockij hívei makacsul ragaszkodtak esztelen nézetükhöz: 'sem háborút, sem békét', a 'baloldali kommunisták' pedig, élükön Buharinnal 'forradalmi háború' megindítását követelték.”¹³ Mert Lenin szerint egy államban meg kell védeni a szocializmust, a többiek szerint ezzel elárulják a németek részvételét a világforradalomban.

Az elképzelések másik végleténél, a tudományos fantasztikum művelőinél pedig az a helyzet, hogy inkább világállamban gondolkodnak. Az egész Földet felölelő világállamban, gyakrabban 83-85 lakott

¹² TROCKI, L. (1973): *Izdana revolucija*, 10., 42.

¹³ FIGUÉRES, L. (1979): *Trockij és a trockizmus*, 97.

bolygó világállamában. (Mert még a bolygók közti háborúknak is elejét kell venni.) Csak Nemere Istvánnál, a sci-fi magyar nagymesterénél találtuk annak jelét, hogy elképzelése szerint Európában olyan közös állam lesz, amelyben a mai államok még tartományok formájában sem maradnak meg. Nála ugyanis Franciaország és Olaszország mai határvidéke már az EUR-Sud-09 nevet viseli.¹⁴

Mielőtt az interneten talált anyagok segítségével röviden bemutathatnánk azokat, akik az Európai Egyesült Államokban gondolkodtak, érzékeltetnénk, hogy két nagy európai gondolkodó, egy francia és egy magyar, hogyan tárgyalja az Európai Egyesült Államokkal kapcsolatos kérdéskört. A francia gondolkodó Edgar Morin. (Az a Morin, aki a *Hogyan lépünk ki a XX. századból* című könyvében megfogalmazza, hogy Európának, ha meg akarja oldani problémáit, olyan erőfeszítést kell tennie, mint a közöslő bálnáknak. A bálnák ugyanis emlősök, és úgy maradnak meg, hogy a hím és a nőstény egymás mellé úszik, felugranak és a hím a levegőben termékenyíti meg a nőstényt.)

Morin elsősorban azzal kapcsolódik a mi gondolatmenetünkhöz, hogy rendkívül kemény bírálatot mond a nemzetállamról: „A modern korszakban minden káoszra és vizályra hasonlít: osztályharc, államok, vallások, eszmék harca. Mindenütt az ellentétek uralkodnak a maguk álhatatlanságában és fordulataikkal. A háborúk a nemzetállamtól elválaszthatatlanná válnak.” Ennek következménye, hogy „Az európai történelmi emlékezet mint valami közöst csak a megoszlást és a háborút tartalmazza.”

Ezért a megoldás: „Ha nem is egy európai nemzet, de legalább egy metanemzeti egység, mégpedig nem konföderáció, hanem már föderáció, amelynek identitása, egysége és életakarata lenne, mindannak a sok etnikai és nemzeti különbségeknek, amelyet ez az egység magában tartalmazna.” Mert „minden sorsközösséget erősít vagy kikristályosít a közös ellenség fenyegetése. Nagy szerencsénkre a legtöbb központosított európai állam ’örökölt’ ellensége eltűnt, gyengült a belső kohézió és a nemzetek feletti sorsközösség javára lazult a nemzeti közösség.”

Így történhetett meg az, hogy „A régi európai identitást feldarabolták a harcias nacionalizmusok. Az új identitás egy unitas multiplex pluralista indentitása.” Így az európai föderáció sem álom többé. „Sok idő fog elmúlni a majdnem megkövesedett mozdulatlanságban. Egy-

¹⁴ NEMERE, I. (1986): *Holtak harca*, 63.

szerre, előre nem látottan a lepke kirepül... Az átalakulás nem fejeződött be, nem vagyunk sem hernyó, sem lepke, a gubóban vagyunk. Az átalakulás meghiúsulhat, de folyamatban van.”¹⁵

A magyar pedig Bibó István, aki, ha nem előre elképzelt koncepcióhoz kerestem volna anyagot, akár e tanulmány alap gondolatának megfogalmazója is lehetne. Ő ugyanis három tételével is hozzájárul alap gondolatom alátámasztásához.

Az egyik: a nemzet nem egy örök kategória, időben keletkezett és idővel el is tűnhet. Ahogyan Bibó fogalmaz: „Nem vitás, hogy az így felfogott nemzet nem örök érvényű kategória, nem szükségszerű jelensége sem a múltnak, sem a jövőnek, és nem olyan közösségi forma, mely az ember biológiai, lélektani és társas lényéből szükségszerűen következne.”

Még inkább dolgozatunk alap gondolatához kapcsolódik tétele, hogy a nemzetállam veszélyes, mert háborúk forrása. Ahogyan ő fogalmaz: „Tápot ad a nacionalizmus haladást gátló, agresszív, elnyomó és háborúkeltő ideológiája számára, melyet minden formájában le kell küzdeni és túl kell haladni..., a nemzetállam egyenlő nacionalizmus egyenlő fasizmus és háború.” Mert: „minél több ilyen élménye van, annál inkább hajlik arra, hogy biztonságát türelmetlenségben és uralmi magatartásban keresi.” Mert: „Az ezzel kapcsolatban megjelenő agresszív-uralmi magatartást általában a nacionalizmus neve alatt foglaljuk össze, amelyet azonban nemcsak tényleges magatartások összességének, hanem eszmék valamiféle rendszerének, ideológiájának is tekintünk.” (Vagyis megfogalmazza még a mi tételünk másik részét is: a nemzetállam még legdemokratikusabb formájában is azt jelenti, hogy a kisebbség hátrányos helyzetben van.)

Ezekből a megállapításaiból már magától adódik a követelmény, hogy az emberi fejlődésnek ezt meg kell haladnia, túl kell nőnie az állam valamilyen másik formájával. Ahogyan Bibó írja: „Míg az egyik oldalon arra találunk eseteket, hogy a szabadságeszmétől komolyan telített, egymással aránylag kiegyenlített erőviszonyok között szemben álló, a pusztulás rémképétől nem gyötört és számottevő problémákkal nem küzdő nemzetek olyan elegánsan tudják elintézni vitás problémáikat, mint Svédország és Norvégia vagy Dánia és Izland, addig a másik oldalon politikai elmaradottság, aránytalan erőviszonyok, félelmet keltő vagy egyenesen kollektív lelki eltorzulást kiváltó élmények és bonyolult

¹⁵ MORIN, E. (1989): *Kako misliti Evropu*, 35., 131., 132., 134., 144., 168.

egzisztenciális vagy elhatárolási problémák a nemzetek közötti ellentéteket sokszor egészen a népirtás határáig képesek elvinni.” (Mi ezt egyszerűbben fogalmaztuk meg: 1. a kisebbségek mindig háttérben vannak és 2. minél határozottabban képviseli a nemzeti érdekeket a nemzetállam, annál előbb ütköznek ezek az érdekek, és gyorsan eljutnak odáig, hogy döntsék el a fegyverek, hogy melyik nemzeti érdek érvényesül. De Bibónak is van egy egyszerűbb megfogalmazása: „a nacionalizmus, mint csaknem mindig, kártékony uralmi ideológia”).)

A lehetetlen helyzet meghaladásának eszköze nála a világállam. Ahogyan írja: „Azok, akik mindezeket a jelenségeket – egyébként joggal – az emberiség céljainak, eszközeinek egyetemes erkölcsi, szellemi és társadalmi válságával hozzák összefüggésbe, hajlanak arra, hogy megoldási javaslatként a problémák magas szintű felvetéséhez méltó, teljes értékű válaszokat keressenek: az ideológiai ellentétek teljes megoldását, az ellentétek legtöbbszörében döntő szerepet játszó nemzetállami forma és nacionalizmus felszámolását, világhatalmat, világkormányt, világállamot.” Már azért is, mert: „Az egyik felelet azt vallja, hogy a nemzetközi államközösségben központi hatalom híján a korlátlan önérdék, s ennek határai között a korlátlan hatalmi önkény érvényesül, tekintet nélkül mindennemű erkölcsi követelményre.”

Azzal, hogy azt is felismeri: „A világállamban vagy világelitben való gondolkodás legfőbb baja nem az, hogy utópisztikus és keresztülvihetetlen, mert ez önmagában nem bizonyos, és ennek eldöntéséhez úgy sincs meg a történelmi távlatunk. Az igazi baj az, hogy a világállam és államsokaság, egyedi uralom vagy tömeguralom alternatíváinak a központba helyezése a hangsúlyt a hatalomra, uralomra, azok méreteire és külső technikáira helyezi, nem pedig a hatalom funkcionálásának társadalmi és lélektani feltételeire.”

A mi hozzáállásunk abban különbözik, hogy nem a világállam, hanem az Európai Egyesült Államok elképzelésének napirendre kerülését taglalja.¹⁶

Ebben a fejezetben még csak az maradna hátra, hogy internetforrások alapján visszapillantunk azokra, akik az Európai Egyesült Államokról álmodtak. Az eszme első ötletét az utópista Saint-Pierre fogalmazta meg 1713-ban Az örök béke tervezete című művében. Utána Montesquieu álmodott egy „több tartományból álló egységes” államról. Majd Rousseau írta (sajátosan már a nemzetállam formálódásának kez-

¹⁶ BIBÓ, I. (1990): *Különbség* 181., 183., 187., 218., 223., 224., 237.

detén): „Ha van valamilyen eszköz a veszélyes ellentétek kiküszöbölésére, akkor az a föderatív kormányzás egy formája, amely összefogja a szemmel láthatóan összekapcsolt népeket, amely összefogja az egyedeket, az egyikre és másokra egyformán rákényszerítve a törvény tekintélyét.” A XIX. században Giuseppe Mazzini, Olaszország felszabadítója beszélt az európai népek szent szövetségéről az uralkodók ellen. Victor Hugo pedig ódát írt Európáról: „Eljön az a nap, amikor te Franciaország, te Oroszország, te Olaszország, te Anglia, ti a kontinens többi népe, anélkül, hogy elveszítenétek különböző erényeiteket és dicsőséges individualitásotokat, megalapoztok egy felsőrendű egységet és létrehozátok az európai testvériséget.”

4. A mai helyzet

A bevezetőben már szoltunk arról, hogy az Európai Unió megalakítói az Európai Egyesült Államokat tartották végcélnak, de mindig csak addig mentek, ameddig a feltételek megengedték. A mára kialakult helyzetre két dolog jellemző.

Az eddig kialakult helyzet az, hogy van egy három sebességű közösség. A legbelső körbe tartoznak azok az országok, amelyek tagjai az euró- és a schengeni övezetnek egyaránt. A következő körbe tartoznak azok, amelyek a schengeni övezetben benne vannak, de az euróövezetben nem. A harmadik körbe pedig azok tartoznak, amelyek nem tagjai egyik övezetnek sem. A helyzetre pedig az jellemző, hogy – Edgar Morin hasonlatával élve – a se hernyó, se lepke állapot nem tartható örökké, a kialakuló lepke már feszegeti a gubó falait. Prózaiban fogalmazva: a mai helyzet mind tarthatatlanabb, meg kell tenni a következő lépéseket az Európai Egyesült Államok felé.

Az első jelét annak, hogy a jelenlegi helyzet tarthatatlan, a 2008-ban kirobbant gazdasági válság hozta meg. Görögország súlyos adósválsága megmutatta ugyanis, hogy tarthatatlan az az állapot, amelyben a pénz közös, de minden más a nemzetállam hatáskörébe tartozik. Az történt ugyanis, hogy Görögország azért és azzal került válságba, hogy semmibe vette az euró bevezetésekor elfogadott mércét, amely szerint egy-egy tagállam adóssága nem haladhatja meg az évi nemzeti jövedelem 60 százalékát.

A közös pénzügyminiszteri pozíció létrehozásának elképzelését már az a kegyetlen igazság diktálja, hogy az eladósodás súlyos válsággal fenyeget. Baj lehet magából abból, hogy megszegték a 60 százalék

feletti eladósodás tilalmát. (Még a takarékos németek államának adóssága is az évi nemzeti jövedelem 81,6 százaléka.) Külön veszélyforrás, hogy a pénz közös, de az eladósodás foka különböző. (A lefeladósodottabb továbbra is Görögország az évi nemzeti jövedelem 220 százalékaival. Utána következik Olaszország 158, Portugália 156, Belgium 128, Franciaország 116 stb. százalékkal.)

Az eladósodással támadt probléma közös gond, és ha válságossá válik, egyformán súlyos következményekkel sújtja az euróövezet valamennyi országát. Ez egy világprobléma, de az Európai Unión belül már a közös pénzügyminiszter javaslatát szülte, ami a mi témánk szempontjából azért fontos, mert tért hódít az a nézet, hogy közös pénz csak akkor lehet, ha azt a pénzt közösen kezelik is. Az újabb fejlemények azonban azt mutatják, hogy mind nehezebben tartható a se hernyó, se lepke állapot is.

Itt van legelőször is, hogy az Európai Unió két keményen egymásnak feszülő táborra szakadt a migránskérdésben. Az egyik tábor a legerélyesebben szembeszáll azzal az elképzeléssel, hogy a migránsokat egy európai kvóta szerint osszák szét, erélyesen szembeszáll az elosztás mellett döntő unióval. (Köztük vannak olyan országok is, amelyek tudják, hogy náluk amúgy sem maradnának meg a migránsok, tehát kár befogadásuk ellen tiltakozni.) A másik tábor pedig hasonló eréllyel támadja az Uniót, mert nem veszi át tőlük a hozzájuk érkező migránsokat, vagyis magukra hagyja őket, hogy küszködjenek ezzel a gonddal. (Szicília kormányzója meghívta Orbán Viktort, hogy a hely-színen lássa, mit is jelent a migránskérdés.)

Ez azonban csak azt demonstrálja, hogy az Európai Unióban nem lehet két ellentétes migránspolitika. Ezt a súlyos, sőt tragikus kérdést közösen kell kezelni. Vannak azonban olyan jelenségek is, amelyek nemcsak azt mutatják, hogy közös politikára van szükség, hanem azt is, hogy mind érezhetőbben hatékonyabbá kell tenni a döntési mechanizmust, sőt még azt is, hogy a lepkévé válás érdekében véget kell vetni annak az állapotnak, hogy a gubó még mindig akadályozza a lepke kirepülését.

Amikor a mostani döntési mechanizmus gátló hatását említjük, akkor arra gondolunk, hogy az Európai Uniót döntésképtelenné teszi a „27 vétőjog rendszere”, vagyis az, hogy a tagállamok állam- vagy kormányfőjéből álló Európai Tanácsban minden tagnak joga és lehetősége van arra, hogy megakadályozza a döntés meghozatalát.

Az történt ugyanis, hogy Magyarország és Lengyelország sokáig akadályozta az Európai Unió 2021–2027. évi költségvetésének elfogadását. Mert ellenezte azt a rendelkezést, amely szerint be kell szüntetni a költségvetési eszközök folyósítását annak az országnak, amely megszegi az emberi jogokat. Másrészt Ciprus első nekifutásra megvétozta a fehérorosz vezetők elleni szankciókat azzal az indoklással, hogy szankciókkal kell sújtani a vele viszályba keveredett Törökországot is. Vagyis mind a két eset mutatta, hogy az unió milyen lépésképtelenségbe bonyolódhat, mennyire tehetetlenné válik azért, mert minden tagnak joga és lehetősége van megakadályozni bármelyik döntés elfogadását.

Még szembetűnőbb, hogy a mostani felemás állapot lehetetlen helyzetet teremthet. Konkrét esetben következményekkel jár és változtatásokat követel az a pusztán tény, hogy az egyesült államok felé haladás jegyében nagyobb hatáskört kell kapnia az Európai Parlamentnek. (Jellemző, hogy az európai parlamenti választások kapcsán az euroszeptikusok bírálták a parlament jelentéktelenségét. Közben ah-hoz, hogy az Európai Parlament valóban európaivá váljon az kell, hogy a parlament kapjon igazi hatáskört, legyen fontosabb, mint az Európai Tanács és álljon európai képviselők közül – Emmanuel Macron francia köztársasági elnök már javasolta is, hogy a reformok következő lépéseként legközelebb már legalább a képviselők egy részét európai listák alapján válasszák.)

Az történt ugyanis, hogy a lepkévé válás jegyében elfogadták azt a módosítást, hogy az unió költségvetését a parlamentnek is el kell fogadnia. És egyszerre elakadt a költségvetés elfogadása, mert a parlament nem ismerte el az Európai Tanácsban elfogadott kompromisszumot. 521 képviselő szavazatával (152 ellene szavazott és 21 tartózkodásával) kimondta, hogy az emberi jogi mércéhez igenis ragaszkodni kell. Ezzel a további munka megbénult, mert egyszerűen levette a napirendről a költségvetést azzal az indoklással, hogy nincs kompromisszum. Demonstrálva ezzel, milyen problémák támadnak akkor, ha az Európai Tanácsban nagy nehezen egyhangúlag elfogadott döntés nem kap többséget a parlamentben, és egyelőre nincs mechanizmus arra, hogy kikecmeregjenek a lépésképtelenség állapotából.

Végül számunkra csak annyi marad, hogy megállapítsunk két dolgot. Az egyik: abban a korszakban, amikor csak az látszik, milyen nehéz a lepkévé alakulás és nem tudjuk, hogy sikerül-e, de biztosan tudjuk, hogy az átalakulás nehéz lesz, és a gubó végül a szemétben marad. A másik dolog pedig: sajnáljuk, hogy az átalakulás folyamatának

van egy magyarelleses vonatkozása. Ahogyan a Der Standard osztrák lap címe megállapítja: „Minden visszahull a magyarok fejére.”

Az történik ugyanis, hogy Magyarország vállalkozik a nemzetállam védelmére és ezzel mindenfajta támadásnak teszi ki magát. (Varga Judit, Magyarország igazságügy-minisztere négy pontban összefoglalta azt, amit Magyarországnál támadnak, más államnak elnéznek.) És közben az ellenzék is leszerepelt, mert nem vesz tudomást egy ősi magyar igazságról: én megverhetem a fiamat, de kikaparom a szomszéd szemét, ha bántani meri. Vagyis: ellenzékre szükség van, annak az a dolga, hogy ellenőrizze, ha kell, támadja a kormányt, de nem lehet idegen támadások részese, sőt gerjesztője.

Felhasznált irodalom:

- ARISTOTEL (1960): *Metafizika*, Kultura, Beograd.
- BARNES, H. E. (1982): *Uvod u istoriju sociologije* I. és II. kötet, Beogradski Izdavačko-grafički Zavod, Beograd.
- BIBÓ, I. (1990): *Különbség*, k.n. Budapest.
- FIGUÉRES, L. (1979): *Trockij és a trockizmus*, Kossuth Könyvkiadó, h.n.
- FONT, M. (1999): *Így élt Könyves Kálmán*, Móra Ferenc Könyvkiadó, h.n.
- KRISTÓ, GY. (1981): *Az Aranybullák évszázada*, Gondolat, h.n.
- MORIN, E. (1989): *Kako misliti Evropu*, Svjetlost, Sarajevo, i.n.
- NEMERE, I. (1986): *Holtak harca – Játszma tízmilliárdért*, Kozmosz könyvek, h.n.
- NIETZSCHE, F. (1942): *Tako je govorio Zaratustra*, Mladost, Zagreb.
- RUSO, Ž. Ž. (1949): *Društveni dogovor*, Prosveta, Beograd.
- SÁNDOR, P. (1965): *A filozófia története* I., II. és III. kötet, Akadémiai Kiadó, Budapest.
- SHARIF, M. M. (1990): *Historija islamske filozofije*, August Cesarec, Zagreb.
- TROCKI, L. (1973): *Izdana revolucija* I. kötet, Otokar Keršovani, Rijeka.
- WALLAS, G. (1975): *Brutus*, Európa Könyvkiadó, Budapest.
- WILDNER, Ö. (1907): *Nietzsche romantikus korszaka*, Grill Károly Könyvkiadóvállalat, Budapest.